

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

XI.813.17.2016.MS/AM

Pan prof. dr hab. inż. Jan Szmidt
Przewodniczący Konferencji Rektorów
Akademickich Szkół Polskich
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa

Jako Rzecznik Praw Obywatelskich, który zgodnie z art. 18 ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2010 r. Nr 254, poz. 1700, z późn. zm.; ustawa o równym traktowaniu) pełni również funkcję niezależnego organu do spraw równego traktowania, otrzymuję niepokojące **sygnały o przypadkach dyskryminacji na uczelniach wyższych**. Dyskryminacja w różnych postaciach dotyka przedstawicieli różnych grup społecznych – dyskryminacja ze względu na wyznanie czy narodowość w skrajnych przypadkach przybiera postać przemocy motywowanej uprzedzeniami, a przejawem dyskryminacji ze względu na płeć są przypadki molestowania seksualnego. Jednocześnie wskazuje się, że istnieje potrzeba bardziej zdecydowanych reakcji na występujące negatywne zjawiska i zdarzenia, które dotyczą studiujących na polskich uczelniach osoby. W związku ze zbliżającym się rozpoczęciem nowego roku akademickiego pozwalam sobie zwrócić się do Magnificencji – Rektorów Akademickich Szkół Polskich, za pośrednictwem Pana Przewodniczącego, z **apelem o zwiększenie aktywności na rzecz zapewnienia otwartości środowiska akademickiego na różnorodność i wielokulturowość**.

Z zachowaniami o podłożu dyskryminacyjnym, a także z **niechęcią, czy niekiedy agresją wynikającą z uprzedzeń, mierzą się studiujący na polskich uczelniach cudzoziemcy**. Problem ten dotyczy w szczególności osób wyznających religię muzułmańską, co niewątpliwie jest efektem debaty publicznej, jaka toczy się wokół kryzysu migracyjnego i towarzyszących jej antymigranckich, a przede wszystkim antyislamskich, nastrojów społecznych. W ostatnich miesiącach wielokrotnie rozmawiałem z przedstawicielami środowisk szczególnie narażonych na dyskryminację i zagrożonych przemocą motywowaną uprzedzeniami. W dniu 5 maja br. spotkałem się z grupą

studentów programu Erasmus, którzy opisywali konkretne **przypadki agresji motywowanej pochodzeniem narodowym bądź etnicznym czy też wyznawaną religią**. Wskazywali również na powszechne, ich zdaniem, **przejawy dyskryminacji, wynikające z przyjętej organizacji zajęć akademickich**. Zarzuty te dotyczyły choćby nieuwzględniania świąt innych wyznań, niż wyznanie rzymskokatolickie, przy ustalaniu terminów egzaminów, czy też trudności w usprawiedliwianiu przez studentów nieobecności w dni przypadające na takie właśnie święta. O zjawisku dyskryminacji oraz o rosnącej fali nienawiści rozmawiałem również z przedstawicielami społeczności muzułmańskich w Polsce, którzy zwrócili moją uwagę na stereotypowy i nieprawdziwy wizerunek muzułmanów, funkcjonujący w publicznej debacie. Aby przeciwdziałać utrwalaniu się takich stereotypów **konieczne jest zatem upowszechnianie rzetelnej wiedzy na temat samej religii islamu i jej miejsca w historii**. Moi rozmówcy pokładali przy tym duże nadzieje w zaangażowaniu w proces przekazywania takiej wiedzy szkół i uczelni wyższych oraz środowisk akademickich. Ze swojej strony przedstawiciele zarówno gmin wyznaniowych, jak i środowisk świeckich, zadeklarowali gotowość do podjęcia bliższej współpracy z uczelniami w tym zakresie, do czego gorąco zachęcam.

Odnosząc się do dyskryminacji ze względu na płeć na uczelniach wyższych, z docierających do mnie informacji wynika, że nierozwiązanym dotąd problemem pozostaje kwestia **molestowania seksualnego, na które narażone są zwłaszcza studentki**. Zgłaszanie tego rodzaju problemów władzom uczelni często skutkuje jedynie długotrwałym i stygmatyzującym ofiarę postępowaniem dyscyplinarnym, które nie prowadzi do rozwiązania sytuacji satysfakcjonującego z punktu widzenia pokrzywdzonych. Ponadto to na osobach zgłaszających przypadek molestowania spoczywa ciężar udowodnienia – a nie uprawdopodobnienia – niewłaściwego zachowania ze strony pracownika uczelni, co niekiedy jest dla nich bardzo trudne. Osobom szukającym pomocy w tego rodzaju sytuacjach nie zawsze zapewniana jest anonimowość.

Wskazane zagadnienia ilustrują występujące w praktyce problemy oraz aktualne deficyty w zakresie mechanizmów instytucjonalnych dostępnych na polskich uczelniach w przypadku wystąpienia dyskryminacji. Chciałbym podkreślić, że **brak adekwatnej reakcji na nierówne traktowanie na uczelniach wyższych może prowadzić do ograniczenia prawa do nauki tych studentów, którzy doświadczają dyskryminacji i przemocy**. Tymczasem prawo do nauki gwarantowane jest każdemu na gruncie art. 70 Konstytucji, zgodnie z którym władze publiczne mają obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Niezwykle istotny w tym zakresie jest także art. 32 ust. 2 Konstytucji, który stanowi, że **nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny**.

Dyskryminacja w obszarze edukacji i szkolnictwa wyższego ze względu na jakąkolwiek przyczynę jest zatem niewątpliwie niezgodna z prawem. Tymczasem ochrona przed dyskryminacją w tym obszarze przewidziana w przepisach ustawowych jest bardzo ograniczona. Ustawa o równym traktowaniu zakazuje dyskryminacji w zakresie oświaty i szkolnictwa wyższego wyłącznie ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość (art. 7). Ustawa ta zakazuje dyskryminacji ze względu na wszystkie wymienione w niej przesłanki, tj. płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną jedynie w obszarze zatrudnienia. Ochronę prawną przed nierównym traktowaniem, przy uwzględnieniu otwartego katalogu przesłanek, osobom pozostającym w stosunku pracy zapewnia natomiast ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2014 r. poz. 1502, z późn. zm.). **Środki ochrony przed dyskryminacją przewidziane w ustawie o równym traktowaniu i w Kodeksie pracy na uczelniach wyższych przysługują zatem jedynie pracownikom uczelni, nie zaś studentom.** Istnieje oczywiście możliwość dochodzenia roszczeń z powodu naruszenia dóbr osobistych czy też złożenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, środki te nie wydają się jednak adekwatne do sytuacji opisywanych w skargach kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich. W mojej ocenie kluczowe jest rzetelne i niezwłoczne wyjaśnienie sprawy oraz podjęcie przez władze uczelni środków mających na celu wyeliminowanie nierównego traktowania oraz – przede wszystkim – podjęcie działań profilaktycznych, mających zapobiec przypadkom dyskryminacji w przyszłości.

W związku z niedostateczną ochroną prawną przewidzianą przez przepisy ustawy o równym traktowaniu istotna jest rola władz uczelni w zapewnieniu studentom warunków do nauki w środowisku wolnym od dyskryminacji, w tym przemocy motywowanej uprzedzeniami i molestowania seksualnego. Jednym z podstawowych zadań uczelni, jak wynika z art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r. poz. 572, z późn. zm.), jest **wychowywanie studentów w poczuciu odpowiedzialności** za państwo polskie, za umacnianie zasad demokracji i **poszanowanie praw człowieka**. Obowiązkiem rektora, wyrażonym w art. 66 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, jest dbanie o przestrzeganie prawa oraz zapewnienie bezpieczeństwa na terenie uczelni. Do zadań rektorów należy zatem zapewnienie przestrzegania zasady równego traktowania studentów bez względu na ich wyznanie, pochodzenie etniczne czy narodowość, płeć, orientację seksualną, czy niepełnosprawność, a także ochrona przed przemocą motywowaną uprzedzeniami.

Warto wreszcie zaznaczyć, że o ile osoba doświadczająca dyskryminacji na uczelni wyższej wystąpi z powództwem o ochronę dóbr osobistych czy zadośćuczynienie na podstawie przepisów Kodeksu pracy lub ustawy o równym traktowaniu, obowiązkiem uczelni będzie wykazanie, że do dyskryminacji nie doszło lub też nierówne traktowanie

uzasadnione było zgodnym z prawem celem. W tej sytuacji z pewnością istotnym dowodem w sprawie mogłyby być podejmowane przez uczelnie działania mające na celu zapewnienie realizacji zasady równego traktowania w praktyce – w szczególności uzgodnienie standardów antydyskryminacyjnych, przyjęcie odpowiedniej procedury skargowej i utworzenie komisji do spraw równego traktowania.

Kluczowe wydaje się zatem **zachęcenie rektorów uczelni wyższych do przyjęcia programów na rzecz zapewnienia realizacji zasady równego traktowania, w tym wewnętrznych procedur antydyskryminacyjnych, i podejmowania aktywnych działań prewencyjnych**. Dobre praktyki w tym zakresie można odnaleźć w wielu krajach Unii Europejskiej – w Szwecji przepisy prawa antydyskryminacyjnego nakładają na publiczne i prywatne instytucje edukacyjne obowiązek aktywnego przeciwdziałania dyskryminacji, m.in. poprzez przyjmowanie co roku planów równościowych, pełnego wyjaśniania przypadków dyskryminacji i molestowania oraz wprowadzanie odpowiednich środków prewencyjnych¹. Pomimo braku przyjęcia przepisów prawa powszechnie obowiązującego zakazującego dyskryminacji uczniów i studentów w Niemczech, władze uczelni ustanawiają procedury antydyskryminacyjne we współpracy z niemieckim organem do spraw równego traktowania samodzielnie.

Interesującym narzędziem gotowym do zastosowania przez uczelnie wyższe w Polsce jest stworzony przez ekspertki z organizacji pozarządowych i uczelni wyższych wzór uczelnianego *Standardu antydyskryminacyjnego*² przygotowanego w ramach projektu pn. *Uniwersyteckie standardy przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji*, realizowanego przez Ośrodek Badań nad Mediami Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Fundację Autonomia, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej oraz Fundację na Rzecz Różnorodności Społecznej. Standard ten jest propozycją systemowego rozwiązania umożliwiającego przeciwdziałanie, diagnozowanie i reagowanie na przejawy przemocy i nierównego traktowania w szkołach wyższych, a także sprzyjającego zapewnieniu bezpiecznego i wolnego od dyskryminacji środowiska pracy i nauki dla całej społeczności akademickiej. W dyskusji nad kształtem Standardu antydyskryminacyjnego bierze udział Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego³. Rada podzieliła stanowisko twórców Standardu, że przestrzeń akademicka powinna być wolna od wszelkich form dyskryminacji, zaś jakiegokolwiek jej przejawy powinny spotykać się ze

¹ Model szwedzki opisany w K. Kędziora, *Molestowanie seksualne na uczelniach wyższych wciąż tematem tabu – analiza obowiązujących regulacji prawnych*, Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego, http://www.ptpa.org.pl/site/assets/files/1029/molestowanie_seksualne-analiza_prawna-seminarium_24_03_2011.pdf.

² Standard opublikowany m.in. w: *Sila, odwaga, solidarność. Upelnomocnienie jako skuteczna strategia przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i dziewcząt i innej przemocy ze względu na płeć. Podręcznik dla organizacji i instytucji*, Fundacja Autonomia 2016, s. 219-244: <http://www.autonomia.org.pl/doc/sila%20odwaga%20solidarnosc%20net.pdf>.

³ Pismo Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 września 2016 r. do Zespołu ds. uniwersyteckich standardów przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji (ozn.: DSW.ZNU.621.91.2015.3.Eko).

zdecydowanym jej przeciwdziałaniem. Zdaniem Rady sprawa przeciwdziałania dyskryminacji jest na tyle ważna, że **warto rozważyć wzbogacenie o stosowne zapisy statutów uczelni, jako najważniejszych aktów wewnętrznych regulujących ich działanie.**

Za dobrą praktykę należy także uznać **powołanie przez rektora Uniwersytetu Warszawskiego Komisji Rectorskiej ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji.** Celem Komisji jest przestrzeganie na terenie Uniwersytetu Warszawskiego równego traktowania kobiet i mężczyzn oraz przeciwdziałanie wszelkim innym formom dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, wiek, rasę, wyznanie, religię, niepełnosprawność czy orientację seksualną⁴. Do zadań Komisji należy m.in. monitorowanie sytuacji w zakresie równego traktowania, przygotowywanie dla Rektora propozycji i wniosków w sprawach rozwiązywania problemów powstałych w związku z zaistniałymi przypadkami dyskryminacji lub nierównego traktowania oraz udzielanie pomocy merytorycznej lub udzielanie porad prawnych osobom dotkniętym nierównym traktowaniem na uczelni.

Narastająca wśród części społeczeństwa ksenofobia oraz powtarzające się przypadki dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami wymagają też wyraźnego sprzeciwu ze strony władz i autorytetów publicznych. O stosowną refleksję i zaangażowanie w tym zakresie apelowałem, między innymi, na forum Parlamentu Rzeczypospolitej Polskiej, podczas posiedzenia Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP w dniu 25 lutego 2016 r., a także w wystąpieniu skierowanym w dniu 21 maja 2016 r. do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego⁵. W tym ostatnim dokumencie zwróciłem uwagę na potrzebę ciągłego promowania w środowiskach studenckich postaw szacunku i wiedzy o różnorodności współczesnego świata oraz na konieczność wypracowania skutecznych narzędzi reakcji w przypadku zachowań dyskryminacyjnych. Dlatego też z dużym zadowoleniem przyjąłem informację o tym, że w dniu 10 maja 2016 r., w reakcji na opisywane wyżej zjawisko, **Prezydium Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich skierowało apel pn. *Uczelnie przeciwko rasizmowi***, w którym rektorzy wyrazili swój kategoryczny i wyraźny sprzeciw wobec wszelkich form ksenofobii i rasizmu wymierzonych w osoby pochodzące z innych państw. W dniu 9 czerwca 2016 r. **Apel do społeczności akademickiej o szczególną troskę i działania w obronie praw obywatelskich i przestrzegania zasad tolerancji przyjęła także Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego.** Rada zadeklarowała swoje przywiązanie do takich wartości jak poszanowanie praw i wolności demokratycznych oraz zasad zakazujących dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, region lub kraj pochodzenia, światopogląd, wyznawaną religię, preferencje w sprawach publicznych, a także innych

⁴ Zob. § 2 zarządzenia nr 18 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie utworzenia i zadań Komisji Rectorskiej ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji.

⁵ Sprawa XI.518.38.2016.MS.

gwarantowanych praw i wolności. Rada jednocześnie zadeklarowała przeciwstawianie się wszelkim przejawom dyskryminacji lub nierównego traktowania.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 1 i art. 17b pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r. poz. 1648, z późn. zm.), zwracam się do Pana Przewodniczącego z uprzejmą prośbą o zachęcenie rektorów do podjęcia działań na rzecz realizacji zasady równego traktowania na kierowanych przez nich uczelniach wyższych, w szczególności poprzez podjęcie działań prewencyjnych i edukacyjnych, przyjęcie standardów antydyskryminacyjnych i procedury zgłaszania skarg na nierówne traktowanie. Będę wdzięczny za poinformowanie mnie o efektach podjętych przez Pana Przewodniczącego wysiłków. Jednocześnie pragnę zapewnić o swojej gotowości do współpracy w tym zakresie.